

HOTĂRÂREA CURȚII (Marea Cameră)

5 iunie 2018(*)

„Trimitere preliminară – Cetățenia Uniunii – Articolul 21 TFUE – Dreptul cetățenilor Uniunii de liberă circulație și de ședere pe teritoriul statelor membre – Directiva 2004/38/CE – Articolul 3 – Beneficiari – Membri de familie ai cetățeanului Uniunii – Articolul 2 punctul 2 litera (a) – Noțiunea «soț» – Căsătorie între persoane de același sex – Articolul 7 – Drept de ședere pe o perioadă mai mare de trei luni – Drepturi fundamentale”

În cauza C-673/16,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Curtea Constituțională (România), prin decizia din 29 noiembrie 2016, primită de Curte la 30 decembrie 2016, în procedura

Relu Adrian Coman,

Robert Clabourn Hamilton,

Asociația Accept

împotriva

Inspectoratului General pentru Imigrări,

Ministerului Afacerilor Interne,

cu participarea:

Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării,

CURTEA (Marea Cameră),

compusă din domnul K. Lenaerts, președinte, domnul A. Tizzano, vicepreședinte, doamna R. Silva de Lapuerta, domnii M. Ilešič (raportor), J. L. da Cruz Vilaça, A. Rosas, C. G. Fernlund și C. Vajda, președinți de cameră, domnii E. Juhász, A. Arabadjiev, M. Safjan și D. Šváby, doamna M. Berger și domnii E. Jarašiūnas și E. Regan, judecători,

avocat general: domnul M. Wathelet,

grefier: doamna R. Șereș, administrator,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 21 noiembrie 2017,

luând în considerare observațiile prezentate:

- pentru domnii Coman și Hamilton, de R. Iordache și de R. Wintemute, consilieri, și de R.-I. Ionescu, avocat;
- pentru Asociația Accept, de R. Iordache și de R. Wintemute, consilieri, și de R.-I. Ionescu, avocat, asistați de J. F. MacLennan, solicitor;
- pentru guvernul român, inițial, de R.-H. Radu, de C. M. Florescu, de E. Gane și de R. Mangu, ulterior, de C.-R. Canțăr, de C. M. Florescu, de E. Gane și de R. Mangu, în calitate de agenți;
- pentru Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, de C. F. Asztalos, de M. Roșu și de

C. Vlad, în calitate de agenți;

- pentru guvernul leton, de I. Kucina și de V. Soņeca, în calitate de agenți;
- pentru guvernul maghiar, de M. Z. Fehér, de G. Koós și de M. M. Tátrai, în calitate de agenți;
- pentru guvernul neerlandez, de M. A. M. de Ree și de M. K. Bulterman, în calitate de agenți;
- pentru guvernul polonez, de B. Majczyna, de M. Kamejsza-Kozłowska și de M. Szwarc, în calitate de agenți;
- pentru Comisia Europeană, de L. Nicolae, de E. Montaguti și de I. V. Rogalski, în calitate de agenți,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 11 ianuarie 2018,

pronunță prezenta

Hotărâre

- 1 Cererea de decizie preliminară privește interpretarea articolului 2 punctul 2 litera (a) și a articolului 3 alineatul (1) și alineatul (2) literele (a) și (b), precum și a articolului 7 alineatul (2) din Directiva 2004/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE (JO 2004, L 158, p. 77, rectificări în JO 2004, L 229, p. 35, și în JO 2005, L 197, p. 34, Ediție specială, 05/vol. 7, p. 56).
- 2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între domnii Relu Adrian Coman și Robert Clabourn Hamilton, precum și Asociația Accept (denumiți în continuare, împreună, „Coman și alții”), pe de o parte, și Inspectoratul General pentru Imigrări (România) (denumit în continuare „Inspectoratul”) și Ministerul Afacerilor Interne (România), pe de altă parte, cu privire la o cerere referitoare la condițiile de acordare în favoarea domnului Hamilton a unui drept de ședere în România pe o perioadă mai mare de trei luni.

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

- 3 Considerentul (31) al Directivei 2004/38 are următorul cuprins:

„(31) Prezenta directivă respectă drepturile și libertățile fundamentale, precum și principiile recunoscute în special de Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. În conformitate cu principiul interzicerii discriminării prevăzut de Cartă, statele membre ar trebui să pună în aplicare prezenta directivă fără să facă nicio discriminare între beneficiarii prezentei directive pe criterii de sex, rasă, culoare, origini etnice sau sociale, caracteristici genetice, limbă, religie sau convingeri, opinii politice sau de altă natură, apartenență la o minoritate etnică, avere, naștere, invaliditate, vârstă sau orientare sexuală.”

- 4 Articolul 2 din această directivă, intitulat „Definiții”, prevede, la punctul 2 literele (a) și (b), următoarele:

„În sensul prezentei directive:

[...]

2. prin «membru de familie» se înțelege:

- (a) soțul;
- (b) partenerul cu care cetățeanul Uniunii a contractat un parteneriat înregistrat, în temeiul legislației unui stat membru, dacă, potrivit legislației statului membru gazdă, parteneriatele înregistrate sunt considerate drept echivalente căsătoriei și în conformitate cu condițiile prevăzute de legislația relevantă a statului membru gazdă;

[...]”

5 Articolul 3 din directiva menționată, intitulat „Destinatarii”, prevede:

„(1) Prezenta directivă se aplică oricărui cetățean al Uniunii care se deplasează sau își are reședința într-un stat membru, altul decât cel al cărui resortisant este, precum și membrilor familiei sale, conform definiției de la articolul 2 punctul 2, care îl însoțesc sau i se alătură.

(2) Fără a aduce atingere vreunui drept individual de liberă circulație și ședere pe care persoanele în cauză îl pot avea în nume propriu, statul membru gazdă facilitează, în conformitate cu legislația sa internă, intrarea și șederea următoarelor persoane:

- (a) orice alți membri de familie, indiferent de cetățenia lor, care nu se încadrează în definiția de la articolul 2 punctul 2 și care, în țara din care au venit, se află în întreținerea sau sunt membri ai gospodăriei cetățeanului Uniunii care beneficiază de dreptul de ședere cu titlu principal sau dacă din motive grave de sănătate este necesară în mod imperativ îngrijirea personală a membrului familiei de către cetățeanul Uniunii;
- (b) partenerul cu care cetățeanul Uniunii are o relație durabilă, atestată corespunzător.

Statul membru gazdă întreprinde o examinare amănunțită a situației personale și justifică refuzul acordării dreptului de intrare sau ședere acestor persoane.”

6 Articolul 7 din aceeași directivă, intitulat „Dreptul de ședere pentru o perioadă mai mare de trei luni”, are următorul cuprins:

„(1) Toți cetățenii Uniunii au dreptul de ședere pe teritoriul altui stat membru pentru o perioadă mai mare de trei luni în cazurile în care:

- (a) sunt lucrători care desfășoară activități salariate sau activități independente în statul membru gazdă sau
- (b) dispun de suficiente resurse pentru ei și pentru membrii familiilor lor, astfel încât să nu devină o sarcină pentru sistemul de asistență socială al statului membru gazdă în cursul șederii și dețin asigurări medicale complete în statul membru gazdă sau
- (c) – sunt înscrși într-o instituție privată sau publică, acreditată sau finanțată de către statul membru gazdă pe baza legislației sau practicilor sale administrative, cu scopul principal de a urma studii, inclusiv de formare profesională și
– dețin asigurări medicale complete în statul membru gazdă și asigură autoritatea națională competentă, printr-o declarație sau o altă procedură echivalentă la propria alegere, că posedă suficiente resurse pentru ei înșiși și pentru membrii de familie, astfel încât să nu devină o povară pentru sistemul de asistență socială al statului membru gazdă în timpul perioadei de ședere sau
- (d) sunt membri de familie care însoțesc ori se alătură unui cetățean al Uniunii care îndeplinește el însuși condițiile menționate la literele (a), (b) sau (c).

(2) Dreptul de ședere prevăzut la alineatul (1) se extinde asupra membrilor de familie care nu au cetățenia unui stat membru, în cazul în care însoțesc ori se alătură cetățeanului Uniunii în statul membru gazdă, cu condiția ca cetățeanul Uniunii să îndeplinească condițiile menționate la alineatul (1) literele (a), (b) sau (c).

(3) În sensul alineatului (1) litera (a), un cetățean al Uniunii care nu mai desfășoară o activitate

salariată sau o activitate independentă își menține statutul de lucrător salariat sau de lucrător care desfășoară o activitate independentă în următoarele condiții:

- (a) se află în incapacitate temporară de a munci, ca rezultat al unei boli sau al unui accident;
- (b) este înregistrat în mod corespunzător ca fiind în șomaj involuntar, după ce a fost angajat pe o perioadă de peste un an, și s-a înregistrat ca persoană care caută de lucru la serviciul competent de ocupare a forței de muncă;
- (c) este înregistrat în mod corespunzător ca fiind în șomaj involuntar, după ce a îndeplinit un contract de muncă pe termen limitat, cu durata de sub un an, sau după ce a devenit șomer în mod involuntar în timpul primelor douăsprezece luni și s-a înregistrat ca persoană care caută de lucru la serviciul competent de ocupare a forței de muncă. În acest caz, statutul de lucrător se menține pentru o perioadă de cel puțin șase luni;
- (d) începe un stagiu de formare profesională. Cu excepția cazului în care se află în șomaj involuntar, menținerea statutului de lucrător presupune ca pregătirea să aibă legătură cu activitatea profesională anterioară.

(4) Prin derogare de la dispozițiile alineatului (1) litera (d) și ale alineatului (2) de mai sus, numai soțul, partenerul înregistrat în înțelesul articolului 2 alineatul (2) litera (b) și copiii aflați în întreținere beneficiază de drept de ședere în calitate de membri de familie ai unui cetățean al Uniunii ce îndeplinește condițiile prevăzute la alineatul (1) litera (c) de mai sus. Articolul 3 alineatul (1) se aplică în cazul rudelor directe pe linie ascendentă aflate în întreținerea cetățeanului Uniunii, precum și celor ale soțului sau ale partenerului înregistrat."

Dreptul român

7 Articolul 259 alineatele (1) și (2) din Codul civil prevede:

„(1) Căsătoria este uniunea liber consimțită între un bărbat și o femeie, încheiată în condițiile legii.

(2) Bărbatul și femeia au dreptul de a se căsători în scopul de a întemeia o familie.”

8 Articolul 277 alineatele (1), (2) și (4) din Codul civil are următorul cuprins:

„(1) Este interzisă căsătoria dintre persoane de același sex.

(2) Căsătoriile dintre persoane de același sex încheiate sau contractate în străinătate fie de cetățeni români, fie de cetățeni străini nu sunt recunoscute în România. [...]

(4) Dispozițiile legale privind libera circulație pe teritoriul României a cetățenilor statelor membre ale Uniunii Europene și Spațiului Economic European rămân aplicabile.”

Litigiul principal și întrebările preliminare

9 Domnul Coman, cetățean român și american, și domnul Hamilton, cetățean american, s-au cunoscut la New York (Statele Unite ale Americii), în cursul lunii iunie 2002, și au locuit împreună în acest oraș din luna mai 2005 până în luna mai 2009. Domnul Coman s-a stabilit ulterior în Bruxelles (Belgia) pentru a lucra la Parlamentul European în calitate de asistent parlamentar, în timp ce domnul Hamilton a rămas să locuiască la New York. Ei s-au căsătorit la Bruxelles, la 5 noiembrie 2010.

10 În cursul lunii martie 2012, domnul Coman și-a încetat activitatea la Parlament, continuând însă să locuiască la Bruxelles, unde a beneficiat de o alocație de șomaj până în luna ianuarie 2013.

11 În luna decembrie 2012, domnii Coman și Hamilton s-au adresat Inspectoratului solicitând să le fie comunicate procedura și condițiile în care domnul Hamilton, care nu este resortisant al Uniunii, putea, în calitate sa de membru al familiei domnului Coman, să obțină dreptul de a locui în mod legal în România pe o perioadă mai mare de trei luni.

- 12 La 11 ianuarie 2013, răspunzând la această solicitare, Inspectoratul i-a informat pe domnii Coman și Hamilton că acesta din urmă beneficia numai de un drept de ședere pe o perioadă de trei luni, întrucât, fiind vorba despre persoane de același sex, căsătoria nu este recunoscută, conform Codului civil, și că, pe de altă parte, prelungirea dreptului de ședere temporară în România al domnului Hamilton nu poate fi acordată cu titlu de reîntregire a familiei.
- 13 La 28 octombrie 2013, Coman și alții au introdus la Judecătoria Sectorului 5 București (România) o acțiune împotriva Inspectoratului prin care solicitau constatarea existenței unei discriminări pe criteriul orientării sexuale, în ceea ce privește exercitarea dreptului de liberă circulație în Uniune, și obligarea Inspectoratului să pună capăt acestei discriminări și să le plătească o despăgubire pentru prejudiciul moral suferit.
- 14 În cadrul acestui litigiu, ei au invocat excepția neconstituționalității articolului 277 alineatele (2) și (4) din Codul civil. Coman și alții consideră, astfel, că nerecunoașterea, în vederea exercitării dreptului de ședere, a căsătoriilor între persoane de același sex încheiate în străinătate reprezintă o încălcare a dispozițiilor Constituției României, care protejează dreptul la viață intimă, familială și privată, precum și a dispozițiilor referitoare la principiul egalității în drepturi.
- 15 Printr-o încheiere din 18 decembrie 2015, Judecătoria Sectorului 5 București a sesizat Curtea Constituțională (România) pentru a se pronunța asupra excepției menționate.
- 16 Curtea Constituțională arată că prezenta cauză privește recunoașterea unei căsătorii legal încheiate în străinătate între un cetățean al Uniunii și soțul său de același sex, resortisant al unui stat terț, în raport cu dreptul la viață de familie și cu dreptul la liberă circulație, din perspectiva interdicției discriminării pe motiv de orientare sexuală. În acest context, instanța menționată are îndoieli cu privire la interpretarea care trebuie dată mai multor noțiuni prevăzute în dispozițiile pertinente ale Directivei 2004/38 coroborate cu Carta drepturilor fundamentale (denumită în continuare „carta”) și cu jurisprudența recentă a Curții, precum și a Curții Europene a Drepturilor Omului.
- 17 În aceste condiții, Curtea Constituțională a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

- „1) «Soț» din articolul 2 punctul 2 litera (a) din Directiva 2004/38, coroborat cu articolele 7, 9, 21 și 45 din cartă, include soțul de același sex, dintr-un stat care nu este membru al Uniunii, al unui cetățean european cu care cetățeanul s-a căsătorit legal conform legii dintr-un stat membru, altul decât statul gazdă?
- 2) Dacă răspunsul la prima întrebare este afirmativ, atunci articolul 3 alineatul (1) și articolul 7 alineatul [2] din Directiva 2004/38, coroborate cu articolele 7, 9, 21 și 45 din cartă, cer ca statul membru gazdă să acorde dreptul la rezidență pe teritoriul său pe o perioadă mai lungă de 3 luni unui soț de același sex al unui cetățean european?
- 3) Dacă răspunsul la prima întrebare este negativ, soțul de același sex, dintr-un stat care nu este membru al Uniunii Europene, al unui cetățean european, cu care cetățeanul s-a căsătorit legal conform legii dintr-un stat membru, altul decât statul gazdă, poate fi calificat ca fiind «orice alt membru de familie, [...]» în sensul articolului 3 alineatul (2) litera (a) din Directiva 2004/38 ori «partenerul cu care cetățeanul Uniunii are o relație durabilă, atestată corespunzător», în sensul articolului 3 alineatul (2) litera (b) din Directiva 2004/38, cu obligația corelativă a statului gazdă de a facilita intrarea și șederea acestuia, chiar dacă statul gazdă nu recunoaște căsătoriile între persoane de același sex și nici nu prevede vreo altă formă alternativă de recunoaștere juridică, de tipul parteneriatelor înregistrate?
- 4) Dacă răspunsul la a treia întrebare este afirmativ, atunci articolul 3 alineatul (2) și articolul 7 alineatul (2) din Directiva 2004/38, coroborate cu articolele 7, 9, 21 și 45 din cartă, cer ca statul membru gazdă să acorde dreptul la rezidență pe teritoriul său pe o perioadă mai lungă de 3 luni unui soț de același sex al unui cetățean european?”

Cu privire la întrebările preliminare

Observații introductive

- 18 Trebuie amintit că, potrivit unei jurisprudențe constante a Curții, Directiva 2004/38 urmărește să

faciliteze exercitarea dreptului fundamental și individual de liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre, care este conferit în mod direct cetățenilor Uniunii prin articolul 21 alineatul (1) TFUE, și că această directivă are printre altele ca obiect să consolideze acest drept (Hotărârea din 12 martie 2014, O. și B., C-456/12, EU:C:2014:135, punctul 35, Hotărârea din 18 decembrie 2014, McCarthy și alții, C-202/13, EU:C:2014:2450, punctul 31, și Hotărârea din 14 noiembrie 2017, Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, punctul 31).

- 19 Potrivit articolului 3 alineatul (1) din Directiva 2004/38, aceasta se aplică oricărui cetățean al Uniunii care se deplasează sau își are reședința într-un stat membru, altul decât cel al cărui resortisant este, precum și membrilor familiei sale, astfel cum sunt definiți aceștia la articolul 2 punctul 2 din această directivă, care îl însoțesc sau i se alătură.
- 20 În această privință, astfel cum Curtea a statuat în mai multe rânduri, rezultă dintr-o interpretare literală, sistematică și teleologică a dispozițiilor Directivei 2004/38 că aceasta reglementează doar condițiile de intrare și de ședere ale unui cetățean al Uniunii în alte state membre decât cel al cărui resortisant este și că ea nu poate constitui temeiul unui drept de ședere derivat în favoarea resortisanților unui stat terț, membri ai familiei unui cetățean al Uniunii, în statul membru al cărui resortisant este acest cetățean (a se vedea în acest sens Hotărârea din 12 martie 2014, O. și B., C-456/12, EU:C:2014:135, punctul 37, Hotărârea din 10 mai 2017, Chavez-Vilchez și alții, C-133/15, EU:C:2017:354, punctul 53, și Hotărârea din 14 noiembrie 2017, Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, punctul 33).
- 21 În speță, astfel cum s-a arătat la punctele 9-11 din prezenta hotărâre, domnul Coman, cetățean român și american, și domnul Hamilton, cetățean american, s-au adresat Inspectoratului pentru a le fi comunicate procedura și condițiile în care domnul Hamilton putea, în calitate sa de membru al familiei domnului Coman, să obțină un drept de ședere derivat în România, stat membru a cărui cetățenie o deține domnul Coman. Rezultă că Directiva 2004/38, a cărei interpretare este solicitată de instanța de trimitere, nu este susceptibilă să constituie temeiul unui drept de ședere derivat în favoarea domnului Hamilton.
- 22 În aceste condiții, astfel cum în mod repetat a statuat Curtea, chiar dacă, pe plan formal, instanța de trimitere și-a limitat întrebările la interpretarea dispozițiilor Directivei 2004/38, o asemenea împrejurare nu împiedică Curtea să îi furnizeze toate elementele de interpretare a dreptului Uniunii care pot fi utile pentru soluționarea cauzei cu care este sesizată, indiferent dacă această instanță s-a referit sau nu s-a referit la ele în enunțul întrebărilor sale (a se vedea în acest sens Hotărârea din 10 mai 2017, Chavez-Vilchez și alții, C-133/15, EU:C:2017:354, punctul 48, și Hotărârea din 14 noiembrie 2017, Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, punctul 28 și jurisprudența citată).
- 23 În această privință, Curtea a recunoscut deja în anumite cazuri că unor resortisanți ai unor state terțe, membri ai familiei unui cetățean al Uniunii, care nu puteau beneficia, în temeiul dispozițiilor Directivei 2004/38, de un drept de ședere derivat în statul membru al cărui resortisant este acest cetățean, li se putea totuși recunoaște un asemenea drept în temeiul articolului 21 alineatul (1) TFUE (Hotărârea din 14 noiembrie 2017, Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, punctul 46).
- 24 În special, Curtea a statuat că, atunci când, cu ocazia unei șederi efective a cetățeanului Uniunii într-un stat membru, altul decât cel al cărui resortisant este, în temeiul și cu respectarea condițiilor prevăzute de Directiva 2004/38, a fost întemeiată sau consolidată o viață de familie în acest stat membru, efectul util al drepturilor pe care respectivul cetățean al Uniunii le are în temeiul articolului 21 alineatul (1) TFUE impune ca viața de familie a acestui cetățean în statul membru menționat să poată fi continuată la întoarcerea sa în statul membru al cărui resortisant este prin acordarea unui drept de ședere derivat membrului familiei respectiv, resortisant al unui stat terț. Astfel, în lipsa unui asemenea drept de ședere derivat, acest cetățean al Uniunii ar putea fi descurajat să părăsească statul membru al cărui resortisant este pentru a-și exercita dreptul de ședere, în temeiul articolului 21 alineatul (1) TFUE, pe teritoriul altui stat membru din cauza lipsei certitudinii că poate continua în statul membru din care este originar o viață de familie astfel întemeiată sau consolidată în statul membru gazdă (a se vedea în acest sens Hotărârea din 12 martie 2014, O. și B., C-456/12, EU:C:2014:135, punctul 54, precum și jurisprudența citată).
- 25 În ceea ce privește condițiile de acordare a acestui drept de ședere derivat, Curtea a subliniat că acestea nu trebuie să fie mai stricte decât cele prevăzute de Directiva 2004/38 pentru acordarea unui asemenea drept de ședere unui resortisant al unui stat terț, membru al familiei unui cetățean al Uniunii care și-a exercitat dreptul de liberă circulație stabilindu-se într-un stat membru, altul decât cel al cărui resortisant este. Astfel, această directivă trebuie să fie aplicată prin analogie situației menționate la punctul precedent al prezentei hotărâri (a se vedea în acest sens Hotărârea din 12 martie 2014, O. și B., C-456/12, EU:C:2014:135, punctele 50 și 61, Hotărârea din 10 mai

2017, Chavez-Vilchez și alții, C-133/15, EU:C:2017:354, punctele 54 și 55, și Hotărârea din 14 noiembrie 2017, Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, punctul 61).

- 26 În speță, întrebările adresate de instanța de trimitere pornesc de la premisa că, în timpul șederii sale efective în Belgia în temeiul articolului 7 alineatul (1) din Directiva 2004/38, domnul Coman a întemeiat sau a consolidat cu această ocazie o viață de familie cu domnul Hamilton.
- 27 La întrebările adresate de instanța de trimitere trebuie să se răspundă în lumina considerațiilor care precedă.

Cu privire la prima întrebare

- 28 Prin intermediul primei întrebări, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă, într-o situație în care un cetățean al Uniunii a făcut uz de libertatea sa de circulație deplasându-se și locuind efectiv, în conformitate cu condițiile prevăzute la articolul 7 alineatul (1) din Directiva 2004/38, într-un alt stat membru decât cel a cărui cetățenie o deține și a întemeiat sau a consolidat cu această ocazie o viață de familie cu un resortisant al unui stat terț, de același sex, de care este legat printr-o căsătorie legal încheiată în statul membru gazdă, articolul 21 alineatul (1) TFUE trebuie să fie interpretat în sensul că se opune ca autoritățile competente ale statului membru a cărui cetățenie o deține cetățeanul Uniunii să refuze acordarea unui drept de ședere pe teritoriul acestui stat membru resortisantului menționat, pentru motivul că dreptul statului membru menționat nu prevede căsătoria între persoane de același sex.
- 29 Trebuie amintit că, în calitate de resortisant român, domnul Coman beneficiază, în temeiul articolului 20 alineatul (1) TFUE, de statutul de cetățean al Uniunii.
- 30 În această privință, Curtea a arătat în repetate rânduri că statutul de cetățean al Uniunii are vocația de a fi statutul fundamental al resortisanților statelor membre (Hotărârea din 20 septembrie 2001, Grzelczyk, C-184/99, EU:C:2001:458, punctul 31, Hotărârea din 8 martie 2011, Ruiz Zambrano, C-34/09, EU:C:2011:124, punctul 41, și Hotărârea din 2 iunie 2016, Bogendorff von Wolffersdorff, C-438/14, EU:C:2016:401, punctul 29).
- 31 Astfel cum reiese din jurisprudența Curții, un resortisant al unui stat membru care, precum în cauza principală, în calitate sa de cetățean al Uniunii, și-a exercitat libertatea de circulație și de ședere într-un alt stat membru decât statul său membru de origine se poate prevala de drepturile aferente acestei calități, în special de cele prevăzute la articolul 21 alineatul (1) TFUE, inclusiv, dacă este cazul, față de statul său membru de origine (a se vedea în acest sens Hotărârea din 23 octombrie 2007, Morgan și Bucher, C-11/06 și C-12/06, EU:C:2007:626, punctul 22, Hotărârea din 18 iulie 2013, Prinz și Seeberger, C-523/11 și C-585/11, EU:C:2013:524, punctul 23, și Hotărârea din 14 noiembrie 2017, Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, punctul 51).
- 32 Drepturile recunoscute resortisanților statelor membre prin această dispoziție îl includ pe cel de a duce o viață de familie normală atât în statul membru gazdă, cât și în statul membru a cărui cetățenie o dețin, cu ocazia întoarcerii în acest stat membru, beneficiind de prezența alături de ei, pe teritoriul statului membru respectiv, a membrilor familiei lor (a se vedea în acest sens Hotărârea din 7 iulie 1992, Singh, C-370/90, EU:C:1992:296, punctele 21 și 23, și Hotărârea din 14 noiembrie 2017, Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, punctul 52 și jurisprudența citată).
- 33 În ceea ce privește aspectul dacă „membrii de familie”, prevăzuți la punctul anterior, includ resortisantul unui stat terț, de același sex ca cetățeanul Uniunii, a cărui căsătorie cu acesta din urmă a fost încheiată într-un stat membru conform dreptului acestui stat, trebuie amintit de la bun început că Directiva 2004/38, aplicabilă, astfel cum s-a arătat la punctul 25 din prezenta hotărâre, prin analogie în împrejurări precum cele în discuție în litigiul principal, menționează în mod expres „soțul” ca „membru de familie” la articolul 2 punctul 2 litera (a).
- 34 Noțiunea „soț” prevăzută de această dispoziție desemnează o persoană legată de o altă persoană prin căsătorie (a se vedea în acest sens Hotărârea din 25 iulie 2008, Metock și alții, C-127/08, EU:C:2008:449, punctele 98 și 99).
- 35 În ceea ce privește aspectul dacă această noțiune include resortisantul unui stat terț, de același sex ca cetățeanul Uniunii cu care s-a căsătorit într-un stat membru în conformitate cu dreptul acestui stat, trebuie subliniat, mai întâi, că noțiunea „soț”, în sensul Directivei 2004/38, este neutră din punctul de vedere al genului și este, așadar, susceptibilă să înglobeze soțul de același sex al cetățeanului Uniunii în cauză.

- 36 Este important în continuare să se arate că, în timp ce, pentru a determina calificarea drept „membru de familie” a unui partener cu care cetățeanul Uniunii a contractat un parteneriat înregistrat în temeiul legislației unui stat membru, articolul 2 punctul 2 litera (b) din Directiva 2004/38 face trimitere la condițiile prevăzute de legislația pertinentă a statului membru în care acest cetățean intenționează să se deplaseze sau să locuiască, articolul 2 punctul 2 litera (a) din această directivă, aplicabil prin analogie în speță, nu conține, în schimb, o asemenea trimitere în ceea ce privește noțiunea „soț”, în sensul directivei menționate. Rezultă din aceasta că un stat membru nu poate invoca dreptul său național pentru a se opune recunoașterii pe teritoriul său, exclusiv în scopul acordării unui drept de ședere derivat unui resortisant al unui stat terț, a căsătoriei încheiate de acesta cu un cetățean al Uniunii de același sex într-un alt stat membru în conformitate cu dreptul acestuia din urmă.
- 37 Este cert că starea civilă a persoanelor, care cuprinde normele referitoare la căsătorie, este o materie care intră în competența statelor membre, iar dreptul Uniunii nu aduce atingere acestei competențe (a se vedea în acest sens Hotărârea din 2 octombrie 2003, Garcia Avello, C-148/02, EU:C:2003:539, punctul 25, Hotărârea din 1 aprilie 2008, Maruko, C-267/06, EU:C:2008:179, punctul 59, și Hotărârea din 14 octombrie 2008, Grunkin și Paul, C-353/06, EU:C:2008:559, punctul 16). Statele membre sunt astfel libere să prevadă sau să nu prevadă căsătoria pentru persoane de același sex (Hotărârea din 24 noiembrie 2016, Parris, C-443/15, EU:C:2016:897, punctul 59).
- 38 Cu toate acestea, reiese dintr-o jurisprudență consacrată că statele membre, în exercitarea acestei competențe, trebuie să respecte dreptul Uniunii, în special dispozițiile tratatului referitoare la libertatea recunoscută oricărui cetățean al Uniunii de circulație și de ședere pe teritoriul statelor membre (a se vedea în acest sens Hotărârea din 2 octombrie 2003, Garcia Avello, C-148/02, EU:C:2003:539, punctul 25, Hotărârea din 14 octombrie 2008, Grunkin și Paul, C-353/06, EU:C:2008:559, punctul 16, precum și Hotărârea din 2 iunie 2016, Bogendorff von Wolffersdorff, C-438/14, EU:C:2016:401, punctul 32).
- 39 Or, a lăsa statelor membre posibilitatea de a acorda sau de a refuza intrarea și șederea pe teritoriul lor unui resortisant al unui stat terț, a cărui căsătorie cu un cetățean al Uniunii de același sex a fost încheiată într-un stat membru conform dreptului acestui stat, după cum dispozițiile de drept național prevăd sau nu prevăd căsătoria între persoane de același sex, ar avea drept efect faptul că libertatea de circulație a cetățenilor Uniunii care au făcut deja uz de această libertate ar varia de la un stat membru la altul în funcție de astfel de dispoziții de drept național (a se vedea prin analogie Hotărârea din 25 iulie 2008, Metock și alții, C-127/08, EU:C:2008:449, punctul 67). O asemenea situație ar fi contrară jurisprudenței Curții, amintită de avocatul general la punctul 73 din concluzii, potrivit căreia, ținând seama de contextul Directivei 2004/38 și de obiectivele pe care aceasta le urmărește, dispozițiile sale, aplicabile prin analogie în speță, nu pot fi interpretate restrictiv și nu trebuie, în orice caz, să fie lipsite de efectul lor util (Hotărârea din 25 iulie 2008, Metock și alții, C-127/08, EU:C:2008:449, punctul 84, și Hotărârea din 18 decembrie 2014, McCarthy și alții, C-202/13, EU:C:2014:2450, punctul 32).
- 40 Rezultă că refuzul autorităților unui stat membru de a recunoaște, exclusiv în scopul acordării unui drept de ședere derivat unui resortisant al unui stat terț, căsătoria acestui resortisant cu un cetățean al Uniunii de același sex, resortisant al acestui stat membru, încheiată, în timpul șederii lor efective într-un alt stat membru, în conformitate cu dreptul acestui din urmă stat este susceptibil să împiedice exercitarea dreptului acestui cetățean, consacrat la articolul 21 alineatul (1) TFUE, de liberă circulație și de ședere pe teritoriul statelor membre. Astfel, consecința unui asemenea refuz va fi că respectivul cetățean al Uniunii va putea fi privat de posibilitatea de a se întoarce în statul membru al cărui resortisant este, însoțit de soțul său.
- 41 În aceste condiții, conform unei jurisprudențe constante, o restricție privind libera circulație a persoanelor care, precum în cauza principală, este independentă de cetățenia persoanelor în cauză poate fi justificată dacă se întemeiază pe considerații obiective de interes general și este proporțională cu obiectivul legitim urmărit de dreptul național (a se vedea în acest sens Hotărârea din 14 octombrie 2008, Grunkin și Paul, C-353/06, EU:C:2008:559, punctul 29, Hotărârea din 26 februarie 2015, Martens, C-359/13, EU:C:2015:118, punctul 34, precum și Hotărârea din 2 iunie 2016, Bogendorff von Wolffersdorff, C-438/14, EU:C:2016:401, punctul 48). Din jurisprudența Curții reiese că o măsură este proporțională atunci când, fiind aptă pentru realizarea obiectivului urmărit, nu depășește ceea ce este necesar pentru atingerea acestuia (Hotărârea din 26 februarie 2015, Martens, C-359/13, EU:C:2015:118, punctul 34 și jurisprudența citată).
- 42 În ceea ce privește motivele de interes general, trebuie să se constate că mai multe guverne care au prezentat observații Curții au evidențiat, în această privință, caracterul fundamental al instituției căsătoriei și voința mai multor state membre de a păstra o concepție a acestei instituții ca fiind o

uniune între un bărbat și o femeie, care este protejată în anumite state membre prin norme de rang constituțional. Guvernul leton a indicat astfel în ședință că, presupunând că refuzul, în împrejurări precum cele în discuție în litigiul principal, de a recunoaște căsătoriile între persoane de același sex încheiate într-un alt stat membru constituie o restricție privind articolul 21 TFUE, o asemenea restricție este justificată de motive legate de ordinea publică și de identitatea națională, prevăzută la articolul 4 alineatul (2) TUE.

- 43 În această privință, trebuie amintit că, potrivit articolului 4 alineatul (2) TUE, Uniunea respectă identitatea națională a statelor membre, inerentă structurilor lor fundamentale politice și constituționale (a se vedea de asemenea în acest sens Hotărârea din 2 iunie 2016, Bogendorff von Wolffersdorff, C-438/14, EU:C:2016:401, punctul 73 și jurisprudența citată).
- 44 Pe de altă parte, Curtea a statuat în mod repetat că noțiunea „ordine publică” drept justificare a unei derogări de la o libertate fundamentală trebuie interpretată în mod strict, astfel încât sfera ei să nu poată fi stabilită unilateral de fiecare stat membru fără exercitarea unui control din partea instituțiilor Uniunii. Din aceasta rezultă că ordinea publică nu poate fi invocată decât în caz de amenințare reală și suficient de gravă care afectează un interes fundamental al societății (a se vedea în acest sens Hotărârea din 2 iunie 2016, Bogendorff von Wolffersdorff, C-438/14, EU:C:2016:401, punctul 67, precum și Hotărârea din 13 iulie 2017, E, C-193/16, EU:C:2017:542, punctul 18 și jurisprudența citată).
- 45 În această privință, trebuie să se constate că obligația unui stat membru de a recunoaște o căsătorie între persoane de același sex încheiată într-un alt stat membru conform dreptului acestui stat, exclusiv în scopul acordării unui drept de ședere derivat unui resortisant al unui stat terț, nu aduce atingere instituției căsătoriei în acest prim stat membru, care este definită de dreptul național și intră, astfel cum s-a amintit la punctul 37 din prezenta hotărâre, în competența statelor membre. Ea nu presupune prevederea de către statul membru menționat, în dreptul său național, a instituției căsătoriei între persoane de același sex. Ea se limitează la obligația de a recunoaște asemenea căsătorii, încheiate într-un alt stat membru conform dreptului acestui stat, exclusiv în scopul exercitării drepturilor pe care dreptul Uniunii le conferă acestor persoane.
- 46 Astfel, o asemenea obligație de recunoaștere exclusiv în scopul acordării unui drept de ședere derivat unui resortisant al unui stat terț nu aduce atingere identității naționale și nici nu amenință ordinea publică a statului membru în cauză.
- 47 Trebuie adăugat că o măsură națională care este de natură să împiedice exercitarea liberei circulații a persoanelor nu poate fi justificată decât dacă această măsură este conformă cu drepturile fundamentale care sunt garantate de cartă și a căror respectare este asigurată de Curte (a se vedea prin analogie Hotărârea din 13 septembrie 2016, Rendón Marín, C-165/14, EU:C:2016:675, punctul 66).
- 48 În ceea ce privește noțiunea „soț” care figurează la articolul 2 punctul 2 litera (a) din Directiva 2004/38, dreptul la respectarea vieții private și de familie garantat la articolul 7 din cartă este fundamental.
- 49 În această privință, astfel cum rezultă din Explicațiile cu privire la Carta drepturilor fundamentale (JO 2007, C 303, p. 17), în conformitate cu articolul 52 alineatul (3) din cartă, drepturile garantate la articolul 7 din aceasta au același sens și același domeniu de aplicare precum cele garantate la articolul 8 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950.
- 50 Or, reiese din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului că relația pe care o are un cuplu homosexual este susceptibilă să intre în sfera noțiunii „viață privată”, precum și a noțiunii „viață de familie” la fel ca cea a unui cuplu heterosexual care se află în aceeași situație (Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 7 noiembrie 2013, Vallianatos și alții împotriva Greciei, CE:ECHR:2013:1107JUD002938109, § 73, precum și Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 14 decembrie 2017, Orlandi și alții împotriva Italiei, CE:ECHR:2017:1214JUD002643112, § 143).
- 51 Având în vedere toate considerațiile care precedă, trebuie să se răspundă la prima întrebare că, într-o situație în care un cetățean al Uniunii a făcut uz de libertatea sa de circulație deplasându-se și locuind efectiv, în conformitate cu condițiile prevăzute la articolul 7 alineatul (1) din Directiva 2004/38, într-un alt stat membru decât cel a cărui cetățenie o deține și a întemeiat sau a consolidat cu această ocazie o viață de familie cu un resortisant al unui stat terț, de același sex, de care este legat printr-o căsătorie legal încheiată în statul membru gazdă, articolul 21 alineatul (1) TFUE trebuie să fie interpretat în sensul că se opune ca autoritățile competente ale statului membru a

căruia cetățenie o deține cetățeanul Uniunii să refuze acordarea unui drept de ședere pe teritoriul acestui stat membru resortisantului menționat, pentru motivul că dreptul statului membru menționat nu prevede căsătoria între persoane de același sex.

Cu privire la a doua întrebare

- 52 Prin intermediul celei de a doua întrebări, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească, în cazul unui răspuns afirmativ la prima întrebare, dacă articolul 21 alineatul (1) TFUE trebuie interpretat în sensul că, în împrejurări precum cele în discuție în litigiul principal, resortisantul unui stat terț, de același sex ca cetățeanul Uniunii, a cărui căsătorie cu acesta din urmă a fost încheiată într-un stat membru conform dreptului acestui stat, dispune de un drept de ședere pe o perioadă mai mare de trei luni pe teritoriul statului membru a cărui cetățenie o deține cetățeanul Uniunii.
- 53 Astfel cum s-a amintit la punctele 23 și 24 din prezenta hotărâre, atunci când, cu ocazia unei șederi efective a cetățeanului Uniunii într-un stat membru, altul decât cel al cărui resortisant este, în temeiul și cu respectarea condițiilor prevăzute de Directiva 2004/38, a fost întemeiată sau consolidată o viață de familie în acest din urmă stat membru, efectul util al drepturilor pe care respectivul cetățean al Uniunii le are în temeiul articolului 21 alineatul (1) TFUE impune ca viața de familie a acestui cetățean în acest stat membru să poată fi continuată la întoarcerea sa în statul membru al cărui resortisant este, prin acordarea unui drept de ședere derivat membrului familiei respectiv, resortisant al unui stat terț.
- 54 În ceea ce privește condițiile de acordare a acestui drept de ședere derivat, Curtea a subliniat, astfel cum s-a arătat la punctul 25 din prezenta hotărâre, că acestea nu trebuie să fie mai stricte decât cele prevăzute de Directiva 2004/38 pentru acordarea unui asemenea drept de ședere unui resortisant al unui stat terț, membru al familiei unui cetățean al Uniunii care și-a exercitat dreptul de liberă circulație stabilindu-se într-un stat membru, altul decât cel al cărui resortisant este.
- 55 În această privință, astfel cum reiese din cuprinsul articolului 7 alineatul (2) din Directiva 2004/38, dreptul de ședere prevăzut la alineatul (1) al acestui articol se extinde asupra membrilor de familie care nu au cetățenia unui stat membru, în cazul în care ei însoțesc ori se alătură cetățeanului Uniunii în statul membru gazdă, dacă cetățeanul Uniunii îndeplinește condițiile menționate la alineatul (1) litera (a), (b) sau (c) a aceluiași articol.
- 56 Având în vedere considerațiile care precedă, trebuie să se răspundă la a doua întrebare că articolul 21 alineatul (1) TFUE trebuie interpretat în sensul că, în împrejurări precum cele în discuție în litigiul principal, resortisantul unui stat terț, de același sex ca cetățeanul Uniunii, a cărui căsătorie cu acesta din urmă a fost încheiată într-un stat membru conform dreptului acestui stat, dispune de un drept de ședere pe o perioadă mai mare de trei luni pe teritoriul statului membru a cărui cetățenie o deține cetățeanul Uniunii. Acest drept de ședere derivat nu poate fi supus unor condiții mai stricte decât cele prevăzute la articolul 7 din Directiva 2004/38.

Cu privire la a treia și la a patra întrebare

- 57 Având în vedere răspunsul dat la prima și la a doua întrebare, nu este necesar să se răspundă la a treia și la a patra întrebare.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- 58 Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Marea Cameră) declară:

- 1) **Într-o situație în care un cetățean al Uniunii a făcut uz de libertatea sa de circulație depășându-se și locuind efectiv, în conformitate cu condițiile prevăzute la articolul 7 alineatul (1) din Directiva 2004/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE, într-un alt stat membru decât cel a cărui cetățenie o deține și a întemeiat sau a consolidat cu această ocazie o viață de familie cu un resortisant al unui stat terț, de același sex, de care este legat printr-o căsătorie legal încheiată în statul membru gazdă, articolul 21 alineatul (1) TFUE trebuie să fie interpretat în sensul că se opune ca autoritățile competente ale statului membru a cărui cetățenie o deține cetățeanul Uniunii să refuze acordarea unui drept de ședere pe teritoriul acestui stat membru resortisantului menționat, pentru motivul că dreptul statului membru menționat nu prevede căsătoria între persoane de același sex.**
- 2) **Articolul 21 alineatul (1) TFUE trebuie interpretat în sensul că, în împrejurări precum cele în discuție în litigiul principal, resortisantul unui stat terț, de același sex ca cetățeanul Uniunii, a cărui căsătorie cu acesta din urmă a fost încheiată într-un stat membru conform dreptului acestui stat, dispune de un drept de ședere pe o perioadă mai mare de trei luni pe teritoriul statului membru a cărui cetățenie o deține cetățeanul Uniunii. Acest drept de ședere derivat nu poate fi supus unor condiții mai stricte decât cele prevăzute la articolul 7 din Directiva 2004/38.**

Lenaerts

Tizzano

Silva de Lapuerta

Ilešič

Da Cruz Vilaça

Rosas

Fernlund

Vajda

Juhász

Arabadjiev

Safjan

Šváby

Berger

Jarašiūnas

Regan

Pronunțată astfel în ședință publică la Luxemburg, la 5 iunie 2018.

Grefierul

Președintele Curții

A. Calot Escobar